

20 İNCİ YÜZYILIN SONUNDA ÜLKE MADENCİLİĞİNİN SORUNLARINA BİR BAKIŞ

OUTLOOK TO THE PROBLEMS OF TURKISH MINING AT THE END OF 20TH CENTURY

N. YILDIZ

Maden İşleri Genel Müdürlüğü

ÖZET: Madencilik Kongrelerinde sektör sorunlarının, bildiri ve panellerde sürekli dile getirildiğini görmekteyiz. Geçmişte gündeme getirilmiş sorunların önemli bir bölümü hala güncelliğini korumaktadır. Bunun iki nedeni olabilir; ya gerçek sorunlar şimdiye değin gündeme getirilmemiş, ya da çözümler yanlış yerlerde aranmıştır.

Bildiride öncelikle madencilik sektörünün bir portresi çizilmiştir. Çizilen bu portre çerçevesinde madencilik sorunları ile bunların çözümleri sunulmuştur.

ABSTRACT: The problems and the solutions of mining sector in Turkey has been discussed in the past at the almost all Mining Congresses. The problems discussed before, are still going on today and their solutions have not been found yet. There could be two reason why the problems have not been solved; either the real problems have not been discussed or the problems have been taken to the wrong platforms for solutions.

In the paper, a view is taken from mining sector and within this framework, the problems and the solutions of mining sector are being discussed.

1. GİRİŞ

21 inci yüzyıla girerken, 1923 yılından bu yana sektörün gelişimi incelendiğinde, madencilüğimizin, Cumhuriyetin ilk yılları hariç, günümüze değin sürekli arka planlara itildiğini, göz ardı edildiğini görmekteyiz. MTA, Etibank, Demir-Çelik, TKİ, Sümerbank gibi, ülke kalkınmasının temellerinin oturtulduğu madencilik kurumları Cumhuriyetin ilk döneminde kurulmuştur. Planlı ekonomi dönemlerinde tercihler madencilik dışındaki diğer sektörlerden yana yapılmış, ülkenin doğal kaynak potansiyeli adeta yok kabul edilmiştir. 1938-1945 yılları arasında hazırlanmış Sanayi Planlamalarında toplam yatırımlar içinde madencilik payı % 26.3 - % 40 iken bu oran 60'lı yıllarda % 5'lerin, günümüzde de % 2'lerin altına düşmüştür.

2. RAKAMLARLA ÜLKE MADENCİLİĞİ

Madencilik sorun ve çözüm önerilerinden önce, ülkemiz ve dünyadaki maden rezerv ve üretimlerinin, maden ihracat ve ithalatımızın, sektörün ekonomimiz içindeki yerinin incelenmesinde yarar vardır.

2.1. Yıllara göre maden üretimi

Ülkemizde 1965 yılından bu yana gerçekleştirilmiş maden üretimleri Çizelge 1'de gösterilmiştir. Bu çizelge incelendiğinde 1975 yıllarında 8 milyon ton civarında olan taşkömürü üretiminin günümüzde 3 milyon tonun altına düştüğü görülmektedir. Kalkınmaya paralel her yıl artması gereken taş kömürü üretiminin düşüşünün tek nedeni havza üzerinde oynanan siyasi oyunlar olmuştur. Çizelgede diğer maden üretimlerinin yeteri seviyede olmasa da belirli miktarda arttığı gözlenmektedir.

2.2. Dünya ve Türkiye'deki maden rezervleri

Jeolojik yapının bir sonucu olarak ülkemiz oldukça çeşitli maden yataklarına sahiptir. Ancak zengin maden çeşitliliğine karşın, büyük rezervlerimizin sayısı sınırlıdır. Çizelge 2'de Dünya ve Türkiye'deki maden rezervlerinin dağılımı gösterilmiştir.

Çizelge 3'de Dünya ve Türkiye'deki önemli bazı madenlerin üretim değerleri verilmiştir.

Çizelge 1 : Yıllara göre maden üretimleri

Yıllar	Üretim	Taş kömürü	Linyit	Demir cevheri	Krom	Bakır	Bor	Manyezit
1965	T	7019	6 350	1.545	585	817	196	86
	K	7 007	4641	872	270	817	81	.
	Ö	12	1.709	673	315	-	115	86
1975	T	8361	11.856	2 359	952	2.205	964	457
	K	8361	8.732	1.333	278	2 189	652	21
	Ö	-	3.124	1.026	674	16	312	436
1985	T	7.260	39438	3995	877	2.228	1543	1 137
	K	7.260	34.039	2.746	233	2.228	1543	135
	Ö	-	5.399	1.249	644	-	-	1.002
1994	T	4.210	55.038	5.773	1270	3 346	2 087	1.365
	K	4 210	49.415	5.225	253	3.346	2.087	423
	Ö	-	5.622	547	1.016	-	-	942
1995	T	3.377	56.031	4.931	2.080	2.927	1768	1.928
	K	3.377	51.184	3.997	323	2 927	1.768	363
	Ö	-	4.846	933	1.756	-	-	1 564
1996	T	3 581	57.532	6.279	1.279	3 528	2 400	2 341
	K	3.581	52.920	5.250	341	3.518	2.400	1491
	Ö	.	4 611	1029	937	.	.	850

Kaynak DİE T= Toplam , K= Kamu, Ö= Özel (x 10⁶ ton)

Çizelge 2: Dünya ve Türkiye'deki maden rezervleri

Maden	Dünya (10 ⁶ ton)	Türkiye (10 ⁶ ton)	Türkiye'nin %'sı
Bant	170	4	2.4
Bor	170	30	17.6
Krom	3.600	8	0.22
Demir cevheri	167.000	150*	0.09
Magnezyum bil	2.500	65	2.6
Soda	24.000	200	0.83

Kaynak: Mineral Commodity Summaries, 1998

* Kaynakta yer verilmemiştir

Yıllardır dünya bor rezervlerinin % 65'inin ülkemizde olduğu söylenmektedir. Ancak literatürü incelediğimizde Rusya, Çin, Kazakistan'da da büyük bor rezervlerinin olduğunu görmekteyiz. Bugün oluşturmadığımız sürece, yakın gelecekte dünya krom bor rezervlerinin ancak % 18'sine sahip oluruz. Buna karşılık dünya bor pazarlarındaki gündeme gelecektir. payımızın % 35 civarında olması sevindiricidir.

Günümüzde dünya krom üretiminde ilk üç sıra içinde yer almamıza karşın, dünya rezervleri içinde payımız oldukça düşüktür. Brezilya, Finlandiya, Hindistan, Arnavutluk ve Kazakistan büyük krom rezervlerine sahip ülkelerdir. Ülkemizin yıllardır önemli bir krom hammadde kaynağı olmasına karşın, dünya pazarlarında ferrokrom ve paslanmaz çelik üreten ülkeler söz sahibi olmuştur. Tenörüne göre yaklaşık 2.7- 2.8 ton krom cevherinden 1 ton civarında ferrokrom üretilmektedir. Krom cevherinin 100 \$/ton, üretilen ferrokromun ortalama 700 \$/ton'dan satılacağını varsaydığımızda, ferrokromun, krom cevherine göre yaklaşık 2.5 kat değer kazandığını görmekteyiz. Krom madenciliği ile ilgili bir politika oluşturmadığımız sürece, yakın gelecekte dünya krom pazarlarındaki payımızın da kaybedilmesi kaçınılmazdır.

Çizelge 3: Dünyada ve Türkiye'de maden üretimleri

Maden cinsi	Dünya üretimi (10 ¹ ton)		Türkiye üretimi (10 ¹ ton)		
	1996	1997	1996	1997	1997 %'sı
Bant	4.460	4 600	144	160	3.5
Bor	3.200	3 250	1200	1.200	36.9
Krom	12.190	12.000	2.000	2.000	16.6
Demir cevhen	1.020 000	1.030 000	5.000*	5.000*	0.5
Magnezyum bileşikleri	2 640	2.640	576	580	22
Soda	10.500	10.800	-	-	-

Kaynak. Mineral Commodity Summaries, 1998

* Kaynakta yer verilmemiştir

Ülkemiz üretim ve rezerv olarak önemli manyezit potansiyele sahiptir. Ancak ihraç ettiğimiz manyezit ülkemize refrakter tuğla olarak geri dönmektedir.

Dünyanın en büyük trona yataklarından birine sahip olmamıza karşın bu rezervlerimiz, tespit edildiği 1979 yılından bu yana işletilememektedir. Aradan geçen 20 yıl ülkemiz için büyük bir kayıptır. Bu yatakların işletilmesi için gerekli kararlılık gösterilerek en kısa sürede üretime geçilmelidir.

Ülkemizin kömür rezervleri 8.5 milyar, yıllık kömür üretimimiz 55 milyon ton civarındadır. Yapılan ileriye dönük enerji projeksiyonlarından ülkemizin 2010 yılında kişi başına brüt enerji tüketiminin 3700 kWh, 2020 yılında 6092 kWh'e ulaşacağı beklenmektedir. Bu tahminlere dayanılarak, büyük çoğunluğu termik santrallerde kullanılmak, ayrıca sanayi ve konut sektörünün de yakıt ihtiyacını karşılamak üzere linyit talebinin her yıl artarak 2010 yılında 120 milyon, 2020 yılında da 192 milyon ton'a çıkacağı hesaplanmıştır

2.3 Genel ihracat ve ithalat içinde madencilik yeri

Genel ihracatımız içindeki madencilik payı Çizelge 4'de, ithalat içindeki payı Çizelge 5'de, mermer sektörünün ithalat ve ihracat değerleri Çizelge 6'da gösterilmiştir.

Çizelge 4: Genel İhracat içinde madencilik yeri

Sektörler	1997		1998	
	Değer (10 ⁶ \$)	Değer (%)	Değer (10 ⁶ \$)	Dağılım (%)
Ziraat	2.893	11.02	2.903	10.80
Ham petrol				
Madencilik	596*	2.27	531*	1.98
Sanayi	22.772	86.71	23.447	87.22
TOPLAM	26.261	100.0	26.881	100.0

Kaynak: İhracatı Geliştirme Merkezi, 1999

* Maden İhracatçıları Birliği Çalışma Raporu, 1999

Çizelge 5: Genel İthalat içinde madencilik yeri

Sektörler	1997		1998	
	Değer (10 ⁶ \$)	Dağılım (%)	Değer (10 ⁶ \$)	Dağılım (%)
Ziraat	3.093	6.39	2.597	5.66
Ham petrol	3.194	6.57	2.083	4.53
Madencilik	943	1.94	858	1.87
Sanayi	41.328	85.10	40.369	87.94
TOPLAM	48.558	100.0	45.907	100.0

Kaynak: İhracatı Geliştirme Merkezi, 1999

Çizelge 6: Türkiye'nin mermer ihracat ve ithalatı

Sektörler	İhracat (10 ⁶ \$)*		İthalat (10 ⁶ \$)**	
	1997	1998	1997	1998
Blok mermer	14.575	16.866	80	132
İşlenmiş mermer	88.934	97.070	3.962	5.275
Granit	8.726	8.586	8.791	36.207
Diğerleri	7.196	5.999	16.647	4.337
TOPLAM	119.431	128.521	29.480	45.951

Kaynak: * Maden İhracatçıları Birliği Çalışma Raporu, 1999

** İhracatı Geliştirme Merkezi, 1999

1992 yılındaki 335 milyon \$ olan maden ürünleri ihracatımız 1998 yılında 531 milyon \$ olarak gerçekleşmiştir. Maden ithalat ve ihracat değerleri karşılaştırıldığında, çoğu yıllar ihracatın ithalatı karşılayamadığı görülmektedir.

Çizelge 7'de 'maden cinslerine göre ihracat, Çizelge 8'de de ithalat değerleri verilmiştir.

Çizelge 7: Maden cinsine göre ihracat değerleri

Maden cinsi	1997		1998	
	Değer (10 ⁶ \$)	Dağılım (%)	Değer (10 ⁶ \$)	Dağılım (%)
Tabii boratlar	143.071	23.8	128.967	24.3
Mermer	119.431	20.0	128.521	24.2
Krom ve kon.	62.618	10.5	52.078	9.8
Manezit	38.437	6.5	38.155	7.2
Bakır ve kon.	52.445	8.8	32.530	6.1
Çinko cev.	21.103	3.5	16.986	3.2
Feldispat	23.857	4.0	24.969	4.7
Pomza	8.140	1.3	8.193	1.5
Barit	8.603	1.4	8.473	1.6
Kaolin	3.990	0.7	5.638	1.0
Perlit	4.388	0.8	3.787	0.7
Diğerleri	37.368	6.3	37.094	7.0
Maden dışı	73.278	12.4	46.246	8.7
TOPLAM	596.729	100.0	531.637	100.0

Kaynak: Maden İhracatçıları Birliği Çalışma Raporu, 1999

İhracatımızın ilk üç sırasını bor, mermer, krom ve konsantreleri oluşturmaktadır. Ülkemizin 1998 yılındaki ferrokrom ihracatı 40 milyon \$ olarak gerçekleşmiştir. Mermercilik, 2000'li yıllarda çıkışını sürdürerek maden ürünleri ihracatında ilk sırayı almaya aday bir sektördür.

Ülkemizin sıvı çelik üretim fazlalığı varken, paslanmaz çelik gereksinimimiz ve yassı ürün açığımız ithal yolu ile kapatılmaktadır. Entegre tesislerin gereksinimi olan 10 milyon ton demir cevherinin 5 milyon tonu, 150 milyon ton demir rezervi olan ülkemizde yılda 140 milyon \$ ödenerek ithalat ile karşılanmaktadır. Bu değerler

krom madencilik faaliyetleri dışında olduğu düşünölmektedir. Sektörlerin 1997 yılı ihracat ve ithalat değeri Çizelge 9'da verilmiştir.

Çizelge 8: Maden cinsine göre ithalat değeri

Maden cinsi	1997		1998	
	Değer (10 ⁶ \$)	Dağılım (%)	Değer (10 ⁶ \$)	Dağılım (%)
Taş kömürü	555	58.8	458	53.3
Demir cevheri	106	11.3	141	16.5
Kök kömürü	66	7.0	56	6.6
Tabii fosfatlar	43	4.6	45	5.3
Kaolin	15	1.6	18	2.1
Amyant	16	1.7	9	1.0
Manyezit	12	1.3	8	0.9
Çinko cevheri	14	1.5	18	2.1
Kükürt	10	1.1	10	1.2
Tabii kum	12	1.2	8	0.9
Diğerleri	94	9.9	87	10.1
TOPLAM	943	100.0	858	100.0

Kaynak: İhracatı Geliştirme Merkezi, 1999

Çizelgeleri incelediğimizde madencilik ürünlerinin ihraç edilmesi ile elde edilen toplam dövizin kömür ithali için yeterli olmadığını görmekteyiz. 8.5 milyar ton rezervi olan bir ülkede kömür ithal etmek düşündürücüdür. Bir zamanlar bu ithalat için gerekli kaynağın Madencilik Fonundan karşılanmış olması da çok ilginçtir. Bütün bu rakamlar, ülkemizin maden üretim, ihracat ve ithalat politikaları belirlemesi gerektiğini açıkça ortaya koymaktadır.

2.4. Madencilikimizin ülke ekonomisi içindeki yeri

Madencilik faaliyetleri, üretilen hammaddeleri son ürünlere dönüştüren sektörlerle beraber değerlendirilmelidir. Madencilik faaliyetleri, üretilen hammaddeleri son ürünlere dönüştüren sektörlerle beraber değerlendirilmelidir. Madencilik faaliyetleri, üretilen hammaddeleri son ürünlere dönüştüren sektörlerle beraber değerlendirilmelidir.

Ülkemizde yılda 30 milyon ton çimento, 1 milyon ton cam ürünleri, 1.2 milyon ton seramik ürünleri, 5 milyon ton çelik iç pazarlarda tüketilmektedir. Bunun yanı sıra her yıl yaklaşık 3.5 milyon ton çimento karşılığı 170 milyon \$, 500 bin ton değişik cam ürünleri ile 600 bin ton değişik seramik ürünleri karşılığı 750 milyon \$ ve demir çelik ürünleri karşılığı 2.600 milyon \$ olmak üzere yaklaşık 3.5 milyar \$ tutarında ihracat yapılmaktadır. Bu

Ülkemizde yatırımlar içinde madencilik payı her geçen yıl biraz daha azalmaktadır. Cumhuriyetin ilk yıllarında % 40 civarında olan madencilik yatırımlardaki payı günümüzde % 2'nin altına düşmüştür. Çizelge 10'da madencilik yatırımlar içindeki dağılımı gösterilmiştir.

Çizelge 9: Çimento, cam, seramik ve demir çelik ihracat-ithalat değeri

Ürün	1997 yılı ihracatı (10 ⁶ \$)	1997 yılı ithalatı (10 ⁶ \$)
Çimento	171	14
Cam, seramik, tuğla, kiremit	736	377
Demir çelik	2.599	3.723
TOPLAM	3.506	4.114

Kaynak: İhracatı Geliştirme Merkezi, 1999

Ülkemizde yatırımlar içinde madencilik payı her geçen yıl biraz daha azalmaktadır. Cumhuriyetin ilk yıllarında % 40 civarında olan madencilik yatırımlardaki payı günümüzde % 2'nin altına düşmüştür. Çizelge 10'da madencilik yatırımlar içindeki dağılımı gösterilmiştir.

Çizelge 10: Madencilik yatırımlar içindeki payı

Sektörler	1976-1986 dönemi, %	1987-1997 dönemi, %
Tarım	9.0	5.5
Madencilik	3.8	1.7
İmalat	27.7	18.9
Diğer*	59.5	73.9
TOPLAM	100.0	100.0

Kaynak: Ekonomik ve Sosyal Göstergeler, DPT 1998
Diğer*: Enerji, Ulaştırma, Turizm, Konut, Eğitim, Sağlık, vb

Üretken yatırımların dönemsel gelişmeleri de Çizelge 11'de verilmiştir.

Çizelge 12'de Madencilik Gayri Safi Yurtiçi Hasıla içindeki yeri, Çizelge 13'de bu hasılanın sektörel dağılımı gösterilmiştir.

Dünyada sanayinin lokomotifi olan madencilik sektörünün ülkemiz GSYİH içindeki payı uzun yıllar % 1.5 ile % 2.5 arasında kalmıştır. 1981 yılında GSYİH'mız 72 milyar \$, madencilik payı 1.2 milyar \$ ile % 1.67 olmuş, 1989 yılında 2.1 milyar \$ ile % 2'ye çıkmıştır. Günümüzde 2.2 milyar \$ ile 1.2'lerin altına düşmüştür. Bu rakamlara baktığımızda madencilikimizin ekonomimiz içindeki yerini açıkça görmekteyiz.

Çizelge 11: Üretken yatırımların dönemsel gelişmeleri

	Toplam Yatırımlar,%			Kamu Yatırımları,%			Özel Sektör Yatırımları,%		
	Tarım	Maden	İmalat	Tarım	Maden	İmalat	Tarım	Maden	İmalat
1977-1980	8.1	3.2	29.0	9.5	7.6	24.3	7.3	0.6	31.9
1981-1983	10.7	4.4	26.8	10.1	9.0	18.3	11.1	0.8	33.4
1984-1988	7.3	3.6	18.6	8.2	6.8	8.0	6.7	1.2	25.2
1989-1993	5.3	1.8	18.2	9.9	3.2	4.2	3.2	1.1	24.3
1994-1997	5.3	1.2	20.7	10.8	2.0	3.5	4.0	1.1	25.3

Kaynak: İddialar ve Gerçekler, Türk-İş Araştırma Merkezi, 1999

Çizelge 12: Madencilik Gayri Safi Yurtiçi Hasıla içindeki yeri

Yıllar	TL/\$	(Cari Üretici Fiyatları ile)			
		Madencilik		GSYİH	Mad/GSYİH.
		10* TL	10* \$	10* \$	%
1992	6.868	14.946	2.176	159.197	1.37
1993	10.985	21.814	1.986	180.416	1.10
1994	29.704	54.099	1.821	130.233	1.40
1995	45.705	98.545	2.156	169.838	1.27
1996	81.137	183.080	2.256	183.078	1.24
1997	151.230	336.889	2.227	190.675	1.16
1998*	248.892	368.820	1.481	144.375	1.02

Kaynak: DPT, Temel Ekonomik Göstergeler, Şubat 1999

* : 1998 ilk 9 aylık değerler

Çizelge 13: 1997 yılında Gayri Safi Yurtiçi Hasılının sektörel dağılımı

Sektörler	Sektörün GSMH içindeki %'si
Tarım	14.5
Maden	1.16
İmalat	21.56
Enerji	2.58
Diğerleri	60.2
TOPLAM	100.0

Kaynak: DPT, Temel Ekonomik Göstergeler, Şubat 1999

Not: GSYİH'nin parasal değeri 28.835.883 Milyar TL
Diğerleri: İnşaat, Ticaret, Ulaşım, vb

3. GENEL BİR DEĞERLENDİRME

Ülkemizde "büyüme hızı", "kalkınma hızı" gibi kavramlardan sık sık söz edilmekte, rakamlar Avrupa ülkeleri ile karşılaştırılmaktadır. Bu rakamların büyüklüğü ve karşılaştırmalar yanıltıcı olup yeteri kadar kalkmıyor olmamızın bir göstergesi değildir. Avrupa Ülkelerinin çoğunda kalkınma ve büyüme hızları düşük rakamlardır. Çünkü bu ülkeler yeteri kadar kalkınmış, yeteri kadar büyümüşlerdir. Nüfus artışlarındaki oranları da "0" 'a çok yakın seviyelerindedir. Kalkınmış ülkelerin kalkınma ya da büyüme hızlarının küçük rakamlarla ifade edilmesi çok doğaldır.

Kalkınmanın en önemli göstergeleri "kişi başına düşen milli gelirin" büyüklüğü, ülke içindeki "gelir dağılımının" bölgesel olarak ve kişi bazında "dengeli dağılmış" olması, kişi başına düşen "elektrik, çelik gibi tüketim" oranları ve "ortalama ömür" gibi değerlerdir.

Türkiye'de 1996 yılında kişi başına düşen "Gayri Safi Yurtiçi Hasıla" 3.157 \$/kişi'dir. Bu değer Yunanistan'da 11.734, Almanya'da 28.741, ABD'de 27.647 ve Lüksemburg'da 41.866 \$/ kişi'dir.

Dünya Enerji Konseyi Türk Milli Komitesi Eylül 1988 raporuna göre, OECD ülkelerinde 1995 yılında kişi başına elektrik enerjisi tüketimi Norveç'te 26.439, Kanada 'da 17.405, Almanya'da, 6.465, İtalya'da 4.795 ve Türkiye'de de 1.387 kWh/kişi olmuştur.

1998 yılında Ülkemizde çelik tüketimi 170 kg/kişi'dir. Bu değer Avrupa Topluluğu Ülkelerde 330 kg/kişi'nin üstündedir.

Ülkemizdeki ortalama insan ömrü 67 yaş iken bu değer Japonya'da 80, Fransa'da 78, Almanya'da 77'dir. Nüfusta ortalama yıllık artış ülkemizde % 1.7, Japonya'da 0.3, Fransa'da 0.5, Almanya'da 0.6'dır

1996 yılında ülkemizin, 1.488 milyon ton dünya çimento üretimi içindeki payı 35.2 milyon ton ile % 2.4 olmuştur. Bu pay ile ülkemiz, dünya çimento üretiminde 7 inci, Avrupa ülkeleri içinde ilk sırayı almıştır. 1997 yılında Türkiye'de yılda kişi başına 511 kg/kişi çimento tüketilmiştir. Bu değer İtalya'da 593, Avusturya'da 605, Japonya'da 622 kg/kişi'dir.

1980'li yıllardan sonra liberalleşme, küreselleşme, özelleşme, mülkiyetin tabana yayılması gibi kulağa hoş gelen sözlerin edildiği dönemlerde, ülkemiz, önüne getirilen her sözleşmeye imza atmış ve halen de atmaktadır. Kalkınma adına atılan her adımda, başta çevre ile ilgili olmak üzere-karşımıza ülkemizi bağlayan sözleşmeler çıkmaktadır. Bu sözleşmeler nedeni ile günümüzde ülkemiz yatırım yapılamaz bir hale gelmiştir. Herhangi bir ürünü, ülke sınırları içinde üretildiğinden daha ucuza ithal etme olanağınız varsa, bu ürün hiçbir zorlukla karşılaşmadan ithal edilecektir. İthalat için gerekli dövizin kaynağı, yerli üretimin katma değeri düşünülmeyecektir. Uluslar arası anlaşmalarla koruma altına alınmış ithalat sektörü ile yerli sanayi rekabet edemez hale geldiğinde, yerli sanayiye devlet destek vermeyecektir. Kurallar budur ve bu kural her zaman geçerlidir.

Ülkemiz Avrupa Topluluğu ve Gümrük Birliğine girme mücadelesi vermektedir. Mantık şudur; Ülke sanayisi Avrupa Topluluğu denilen dışlılar arasına atılacak, sektörler içinde bu dışlılar arasında kendine yer bulabilenler dönen çarkın bir parçası, bulamayanlar da dışlılar arasında ezilip un ufak olacaktır.

Doğal kaynaklarımız yenilenemez özelliğindedir. Bu kaynaklarımızın en iyi şekilde değerlendirilmesi zorunludur. 1970'li yıllarda bor madeninde yaşanan rekabet, günümüzde feldispat ihracatında yaşanmaktadır. Serbest piyasa ekonomisi uygulaması bu olmamalıdır. Devlet, hüküm ve tasarrufu altında olan doğal kaynakların gereksiz rekabetten zarar görmemesi için seyirci kalmamalı, gerekli yasal düzenlemeleri yapmalıdır.

Ülkemizde sanayi yabancı sermayeye açıktır. Yabancı sermayenin ülkemizi kalkındırmak için gelmeyeceği bir gerçektir. Bu sermaye yatırımlarını yaparak, yasaların gerektirdiği vergilerini öder, istihdam yaratır, kazandığını da yasalar çerçevesinde alıp götürür. Sektörle ilgili yabancı sermaye konusunda tavrımız açık ve net olarak ortaya konulmalıdır.

1980 yılları sonrası dünyadaki özelleştirme rüzgarları ülkemizde de esmiş, mevcut siyasi ve ekonomik yapılanma içinde özelleştirmeye kimse karşı çıkmamıştır. Özelleştirme konusunda bazı meslek odaları ve sendikalar açıklamalarına "özelleştirmeye karşı değiliz ama,...." diye başlamışlar, "yapılsın da bir görelim" diye bitirmişlerdir. Ancak geçen yıllarda yapılanlar özelleştirmeyi tartışılır hale getirmiştir. Özelleştirmelerin çözüm olmadığını gören sivil toplum örgütlerinin, günümüzde "özelleştirmeye hayır" dediklerini görmekteyiz. Kayseri'de kurulu Çinkur özelleştirilmiş, tesisi satın alan firma gerekli konsantreyi ithal ederek bölgedeki kurşun-çinko cevheri madenciliğini yok etmiş, birçok işletme kapanmak zorunda kalmıştır. Örnek özelleştirme olarak gösterilen Karabük Demir Çelik Fabrikaları 1999 yılı ilk aylarında üç yüksek fırından ikisini durdurmak zorunda kalmıştır. Çimento sektörünün özelleştirilmesi sonrası birçok işçi işinden olmuştur.

Özelleşmeden elde edilecek gelirlerin yeni istihdam alanları yaratmada kullanılacağı söylevleri gerçeğe dönüştürülmemiş, günümüzde bu gelirlerle bütçe açıklarının kapatılması amacı açıkça ifade edilir hale gelmiş, özelleştirme için idari yapılanma da yeni bir KİT'e dönüşmüştür.

Ülkemizde yargı, madenciliği, teknolojiyi, madencileri ve teknokratları yargılamış ve mahkum etmiştir. Bazı meslek odaları da ne yazık ki pozitif bilime karşı alınmış bu karara alkış tutmuşlardır. Devlet de olup bitene seyirci kalmıştır.

Ülkemizde, Dünyadaki ekonomik krizden en az etkilenen sektör madencilik olmuştur. Çünkü madencilik devletin yok saydığı, yıllardır zaten kriz içinde olan, bırakın devlet desteğini, Madencilik Fonu ile devlete destek veren bir sektör konumundadır. Bu kriz döneminde diğer sektörler değişik teşviklerle desteklenirken, devlet, Fondaki madencinin parasını bir kısmını madenciye vererek sözde sektöre destek sağlamıştır.

Madencilikteki politikamız ülkemizi hammadde üretilip satan bir kaynak olmaktan çıkarıp dünya pazarlarında katma değeri yüksek son ürünlerde söz sahibi bir ülke konumuna getirmek olmalıdır. Bunun için başta demir, krom, manyezit, kömür gibi madenlerin üretim ve zenginleştirilmesi ile bunları son ürünlere dönüştüren sanayi sektörü bir bütün olarak düşünülmeli, bu yönde politikalar belirlenmelidir.

5. SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Madencilik sektörüne önemli bir ivme kazandırmak için radikal tedbirlerin alınması şarttır. Ülkemizde sektör kendi akışına bırakılmıştır. Sektörün hükümetlerin aynı çalışma dönemi içinde değişik bakanlıklar tarafından yönlendirilmesi, günümüzde madencilliğimize verilmeyen önemin önemli göstergelerinden biri olmuştur.

1985 yılında, mermerin 3213 Sayılı Maden Kanunu kapsamına alınması ile sektörde yatırım güvencesi için gerekli ortam sağlanmıştır. Çeşitlilik, kalite ve rezerv açısından zengin olan mermerlerimiz, son on yılda gelişen üretim teknolojilerinin ülkemizde uygulanması ile uluslararası pazarlarda söz sahibi olmaya başlamış, 1980'li yıllardan bu yana mermer ihracatımız değer olarak yaklaşık 30 kat artmıştır. Bu artış, madencilik sektörünün bir yerlere taşınması için yasal düzenlemelerin önemini açık bir göstergesidir.

Ülkemiz madencilik sorununun çözümü ve ekonomiye olan katkısının artırılması için alınabilecek tedbirler ve uygulamaya konulabilecek hususlar şunlardır:

Ülkemizdeki doğal kaynakların aranması ve işletilmesi faaliyetleri ile ilgili düzenlemelere bakıldığında üç değişik yasa ile karşılaşılmaktadır. Maden ve mermerler Maden Kanunu'na, taş ^ .akları Taş ocakları Nizamnamesine, tuz Tuz Kanununa tabidir. Jeotermal kaynaklar ile ilgili yasal bir düzenleme yoktur. Geçmişteki 14 yıla bakıldığında 3213 sayılı Maden Kanununun uygulanmasında birçok sorunların ortaya çıktığını görmekteyiz. Öncelikle uygulanırlığı kolay, basit yapı bir maden kanunu hazırlanmalı, doğal kaynakların tamamı bu kanun kapsamı altında toplanmalıdır.

Yürürlükteki Yasanın ruhsatları "maden", "mermer" ve "gölsuyu" olarak üç gruba ayırması, mermer ve göl suyu için alan sınırlaması getirmesine karşın, maden için bir sınırlama getirmemesi bir anlam ifade etmemektedir. Ruhsat alanları birim alanlar olarak, örneğin 500 hektar, değerlendirmeli, her alana tek ruhsat verilmeli, madenci bu alanda varlığını belirlediği her çeşit madeni, mermeri veya taşocağı malzemesini bir proje kapsamında işletebilmelidir.

Ülkemiz topraklarının % 20'si madencilik amacı ile ruhsatlandırılmıştır. Bu alanların yaklaşık 1/3'ü kamu kuruluşlarına aittir. Kamu kuruluşları bu alanların üzerine hiçbir şey yapmadan adeta oturmuş durumdadır. Yeni yasal düzenlemeler ile ruhsat alanlarının madencilik faaliyetleri yapılmaksızın uzun süreli atıl bırakılması önlenmelidir.

Madencilik teknolojik ve bilimsel çalışmayı gerektiren bir sektördür. Sektörde maden mühendisi, üretim içinde olması gereken yerini almalıdır.

Yürürlükteki Maden Kanununda maden mühendisi iki görev üstlenmiştir:

1. Proje ve faaliyetler raporlarını imzalamak,
2. Fenni nezaretçilik görevini üstlenmek.

Bu iki görevden ilki Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığının yürüttüğü Maden Kanunu, diğeri ise Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığının yürüttüğü İş Kanunu ile ilişkilidir. Bu iki kavram yürürlükteki Maden Kanununda birbiri içine girmiş durumdadır. İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği ile ilgili "Fenni Nezaretçilik" kavramı ve Maden Kanununda olması gereken "Proje ve Üretim Mühendisliği" kavramlarının ayrılıp bu kavramların yasal bir zemine oturtulması gerekmektedir.

1985 yılında madencilik faaliyetlerinin arama, teknolojik araştırma, geliştirme, proje, altyapı, üretim, ihracatı destekleme gibi faaliyetlerinde kullanılmak üzere Madencilik Fonu kurulmuştu. Fon kaynağının madencilik faaliyetlerinden alınan % 5 oranındaki Fon kesintilerinden ve Genel Bütçeden ayrılacak ödenek olarak belirlenmiş olmasına karşın, Fon, Genel Bütçe kapsamına alınarak kuruluş amacı dışına çıkartılmıştır. Madenciye Bütçeden % 5'lik Fon kesintisinin ancak %1'i verilmektedir. Madenci, diğer sektörlerin vermiş oldukları vergilere ilave olarak brüt karlarının % 15 oranında fazla vergi ödemektedirler. Bu katkı payları kaldırılmalı Madencilik Fonu katkısı % 2'ye indirilerek bu katkı doğrudan Fon'a aktarılmalıdır.

Uzun yıllardan bu yana madencilik faaliyetlerinin merkezden kontrol ve denetimlerinin mümkün olmadığı gözlenmiş Bakanlığın taşra teşkilatlarının kurulması gündeme gelmiştir. Bu yapılanma mutlaka gerçekleştirilmelidir.

Ülkemizde diğer Bakanlıkların sektörle ilgili yasal düzenlemeleri madencilik faaliyetlerini zorlaştırıcı ve hatta engelleyici niteliktedir. Yasal düzenlemelerde faaliyetin ekonomiye katkısı değerlendirilmeli, ekonomik üstünlük ilkesi benimsenmeli, madenin bulunduğu yerde işletilmesinin gerekliliği göz önüne alınarak diğer yasal düzenlemelerin madencilik faaliyetleri üzerindeki engellemeleri ve baskıları kaldırılmalıdır.

Devletin açtığı fakültelerden her yıl 1.000'e yakın mühendis mezun olurken, Ülkemizde Taş ocakları Nizamnamesi kapsamında sahalarda doğal kaynaklarımız, plan ve proje olmaksızın çalışarak tahrip edilmektedir. Taş ocağı işletmeciliği faaliyetlerinin yönetim ve denetimini, İçişleri Bakanlığına bağlı İl Özel İdarelerinin iradesine bırakılmıştır. Devlet doğal kaynaklarımızı korumak, taş ocak işletmeciliğini bilimsel ve teknolojik temellere oturtacak yasal düzenlemeleri yapmak zorundadır. Yapılacak yasal düzenleme ile taş ocaklarının ülke ekonomisine olan katkısı, şimdi olduğundan birkaç kat daha fazla olacaktır.

Devlet, madencilik ile ilgili özelleştirme konusunda kesin karar vermelidir. Kararsızlık kurumlara, madencilığe ve ülke ekonomisine zarar vermektedir. Bürokratlar açık olmalı, özelleştirme konusunda düşündüklerini açıkça savunmalıdırlar. Devlet kuruluşlarında madencilik faaliyetleri ile ilgili yapılan planlamalarda üretim dengeleri kurulmalı, var olan tesislerde teknolojik yatırım yapılması için gerekli mücadele verilmelidir.

Madencilikte özellikle arama faaliyetleri risklidir. Bu nedenle çoğu yatırımcı için sektör cazip değildir. Ülkemizde madencilik ile ilgili olarak yapılmış tüm çalışmalar yeni baştan değerlendirilip derlenmeli, gerekmesi durumlarda yeni arama projeleri hazırlanmalı, ülkemizin gerçek maden potansiyeli ortaya konulmalıdır. Ülkemiz toprağının her karışında izleri olan ve önemli bir bilgi birikimine sahip MTA Genel Müdürlüğü bu çalışmayı organize edecek şekilde bilim merkezi olarak yeniden yapılandırılmalıdır. MTA'ya 70'li yıllardaki işlevini tekrar kazandırma hayallerinden vazgeçilmelidir.

5. SONUÇ

Madencilik sektörünün sorunlarının büyük bir bölümü yıllardan bu yana konuşula gelmiş, sektörle ilgili "yapılması" gereken hususlardır. Ancak sorunların çözümü için önemli olan bunların "nasıl ve kimler tarafından" yapılacağı belirlenmesidir.

Madencilik faaliyetlerini düzenlemekle Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı görevlendirilmiştir. Uzun yıllar madencilik faaliyetlerinin yönlendirilmesi, "ruhsat" verme, bu ruhsatları "denetleme" işi olarak algılanmıştır. "Tabii Kaynaklar" imiz ile ilgili yapılması gerekenler yıllardan bu yana ihmal edilmiştir.

Geçmişte, kömür ve termik santraller arasındaki ilişki nedeni ile, madencilik ve enerji iç içe iki olgu olarak düşünülmüştür. Günümüzde artık bu olgular değişmiştir. Ülkenin enerji sorununun çözümünü doğal gazda, ithal kömürde arayan bir zihniyetle madencilığın aynı çatı altında yürütülemeyeceği bir gerçektir. Yeni Çeltek'te kömür üretimi ile Bursa'da doğal gaz dönüşüm santrali yapılması işlerinin aynı Bakanlığın görev alanına girmesinin geçerli hiçbir açıklaması yoktur.

Geçmişten bu yana madencilik kavramı adeta erimiş yok olma durumuna gelmiştir. Gerçek şudur; madencilüğimizin sorunlarının çözümü ve sektörün yüceltilmesi için doğal kaynakların tek bir yasal düzenleme altında toplanması, bu yasal düzenlemenin yürütülmesi içinde de "Doğal Kaynaklar Bakanlığı" kurulması zorunludur. Ülke madencilüğün geleceği buna bağlıdır. Sorunlarımızın çözümlerini başka yerlerde aramamızın bir anlamı yoktur. Bu yapılanma içinde sorunlarımız kendiliğinde çözümlenecektir. Devlet bu yapılanmaya gitmediği sürece, gelecekte de önceki yıllarda olduğu gibi salonlarda kendi aramızda madencilığı bir yerlere taşımak için değil, can çekişen sektörü ayakta tutabilmek için daha çok konuşur çok yazartız.